

УДК 346.9

DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2024.05.52>

ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ПОКРИТТЯ ВИТРАТ, ПОВ'ЯЗАНИХ З ПРОВАДЖЕННЯМ У СПРАВАХ ПРО БАНКРУТСТВО

Філатов В.А.,

аспірант Державної установи

«Інститут економіко-правових досліджень

імені В.К. Макутова

Національної академії наук України»

ORCID: 0009-0005-2566-7172

Філатов В.А. Проблемні аспекти покриття витрат, пов'язаних з провадженням у справах про банкрутство.

Стаття присвячена дослідженню проблемних аспектів, які виникають на практиці стосовно формування, здійснення і відшкодування витрат, пов'язаних з провадженням у справах про банкрутство малих та середніх підприємств, та розроблення пропозицій щодо їх (проблемних аспектів) усунення. Особливу увагу приділено аналізу чинного законодавства України про неплатоспроможність, виявленню його недоліків у частині регулювання складу витрат у справах про банкрутство, механізмів оплати цих витрат та визначення джерел їх покриття. Автори доводять, що можливість застосування процедур банкрутства, об'єктивна оцінка ефективності їх виконання, а також незалежність арбітражного керуючого значною мірою залежать від забезпечення належного фінансування витрат, пов'язаних із провадженням у справах про банкрутство.

Виділено особливості застосування процедур банкрутства у ситуаціях, коли у боржника відсутні активи, достатні для покриття витрат, пов'язаних з провадженням у справі. Пропонується впровадження нової спрощеної процедури ліквідації, яка передбачає мінімальні строки її застосування та зниження витрат на її проведення. Така процедура має потенціал значно зменшити фінансовий тиск на боржників та спростити процедуру для арбітражних керуючих.

Обґрунтовано актуальність і необхідність термінового вдосконалення нормативного регулювання витрат, пов'язаних із провадженням у справах про банкрутство, а також комплексного забезпечення боржників ефективними правовими інструментами для врегулювання їх зобов'язань у стані неплатоспроможності. На основі проведеного дослідження розроблено практичні рекомендації щодо внесення змін до законодавства про неплатоспроможність. Ці пропозиції включають унормування переліку витрат,

удосконалення механізмів авансування витрат, запровадження більш ефективних способів покриття витрат, а також гарантування своєчасної оплати витрат, пов'язаних з провадженням у справах про банкрутство.

Таким чином, стаття спрямована на сприяння подальшому вдосконаленню законодавства України про банкрутство, що сприятиме підвищенню його ефективності та забезпеченню більшої правової визначеності для всіх учасників процесу банкрутства.

Ключові слова: неплатоспроможність, процедури банкрутства, витрати, провадження у справі про банкрутство, винагорода арбітражного керуючого, боржник, спрощена процедура ліквідації

Filatov V. Problematic aspects of covering costs related to insolvency proceedings.

The article is dedicated to examining the problematic aspects that arise in practice concerning the formation, execution, and reimbursement of costs associated with insolvency proceedings for small and medium-sized enterprises and developing proposals to address these issues. Special attention is given to the analysis of the current insolvency legislation in Ukraine, identifying its shortcomings in regulating the composition of expenses in bankruptcy cases, the mechanisms for covering these costs, and the determination of their funding sources. The authors argue that the feasibility of applying bankruptcy procedures, an objective assessment of their effectiveness, and the independence of insolvency practitioners largely depend on the provision of adequate financing for the costs associated with insolvency proceedings.

The article highlights the specifics of applying bankruptcy procedures in situations where the debtor lacks sufficient assets to cover the expenses associated with the proceedings. The author proposes the introduction of a new simplified liquidation procedure that provides for minimal implementation timelines and reduced costs.

Such a procedure has the potential to significantly alleviate the financial burden on debtors and simplify the process for insolvency practitioners.

The relevance and necessity of urgently improving the regulatory framework governing the costs associated with insolvency proceedings are substantiated, along with the comprehensive provision of debtors with effective legal instruments to resolve their obligations in a state of insolvency. Based on the conducted research, practical recommendations have been developed for amending the insolvency legislation. These proposals include standardizing the list of expenses, improving the mechanisms for advancing costs, introducing more efficient methods for covering expenses and ensuring the timely payment of costs associated with insolvency proceedings.

Thus, the article aims to contribute to the further improvement of Ukraine's insolvency legislation, enhancing its effectiveness and ensuring greater legal certainty for all participants in the bankruptcy process.

Keywords: insolvency, insolvency proceedings, costs, bankruptcy procedures, trustee's fee, debtor, simplified liquidation procedure.

Постановка проблеми. У сучасних умовах економічної нестабільності, повномасштабної агресії Російської Федерації та змін у законодавчому регулюванні, питання неплатоспроможності мікро- та малих підприємств (ММП) стає надзвичайно актуальним. Для багатьох ММП брак достатніх ресурсів для фінансування проваджень у справах про банкрутство становить суттєву проблему, що може призвести до затягування процесів або ухилення від застосування необхідних правових заходів. Це негативно впливатиме на економічний клімат в країні, оскільки такі підприємства є ключовими гравцями на ринку праці та важливими компонентами економіки.

Аналіз практики застосування господарськими судами положень Кодексу України з процедур банкрутства від 18.10.2018 № 2597-VIII (КУЗПБ) висвітлив недоліки чинного законодавства. Зокрема, невизначеність у питанні джерел відшкодування витрат, пов'язаних з провадженням у справах про банкрутство, унеможливорює застосування, ускладнює оцінку вартості та ефективності процедур. Відсутність чітких механізмів для покриття цих витрат, особливо в разі нестачі активів у боржника, підкреслює необхідність внесення відповідних змін до законодавства.

Наведені обставини вказують на потребу в додаткових дослідженнях для вироблення пропозицій щодо вдосконалення КУЗПБ, які ефективніше забезпечать вирішення питань, пов'язаних із витратами у справах про банкрутство,

та сприятимуть поліпшенню застосування процедур неплатоспроможності в Україні.

Метою статті є дослідження проблемних аспектів, які виникають на практиці стосовно формування, здійснення і відшкодування витрат, пов'язаних з провадженням у справах про банкрутство ММП, та розроблення пропозицій щодо їх (проблемних аспектів) усунення.

Стан опрацювання проблематики. Питання неплатоспроможності ММП (зокрема питання витрат у справах про банкрутство та особливостей їх відшкодування) тривалий час перебувають у полі зору значного кола провідних науковців-господарників та правознавців суміжних правових галузей. Різні аспекти дослідження відповідної тематики можна зустріти у роботах: А. Бутирського [1], М. Вербіцької [2], Н. Галушки, А. Данілова [3], Л. Грабован [4], Т. Гудіми [5; 6], В. Дудки [7], М. Заріцького [8], Ю. Кабенюк [9], Р. Міліціанова [10], В. Радзивілюк [11], Б. Полякова [12], Р. Полякова [13], А. Шпомера [14] та інших вчених.

У своїй науковій роботі на тему «Судові витрати у справі про банкрутство» В. Дудка розглянув актуальні питання, що виникають у зв'язку з фінансовими зобов'язаннями, пов'язаними з судовим провадженням у таких справах. Вчений визначив перелік витрат, що виникають у процесі банкрутства (витрати на оплату судового збору; витрати на сплату винагороди і відшкодування витрат арбітражного керуючого, пов'язаних з виконанням ним своїх повноважень; витрати на оплату послуг спеціалістів для проведення оцінки майнових об'єктів, що підлягають продажу), і дійшов висновку, що «специфіка, довготривалість та ресурсозатратність справи про банкрутство вимагають встановлення судового збору, який би покривав усі витрати держави на розгляд таких справ» [7, с. 63].

Не менш цікавими є статті А. Бутирського, Л. Ніколенко [1], А. Данілова [3], в яких дослідники аналізують передумови виникнення та недоліки правового регулювання механізму нарахування і сплати винагороди та відшкодування витрат арбітражного керуючого. Слід звернути увагу і на дослідження О. Стащук, Л. Шостак, Д. Булик «Банкрутство підприємств в умовах воєнного стану», де зауважується на основних потребах малого та середнього бізнесу у сучасних умовах і пропонується комплекс дій в рамках антикризового фінансового управління для запобігання банкрутству підприємств [15, с. 6].

Незважаючи на важливі внески вчених у дослідження витрат у справах про банкрутство ММП, все ще залишаються прогалини в правовому регулюванні таких витрат та недостатня адаптація законодавства до сучасних умов. Це актуалізує проведення дослідження у відповідному напрямку.

Виклад основного матеріалу. У разі неплатоспроможності боржника або її загрози до боржника мають застосовуватися процедури банкрутства, встановлені КУзПБ, з метою врегулювання виконання боржником його грошових зобов'язань перед кредиторами, відновлення його платоспроможності або з метою ліквідації і припинення боржника у зв'язку із банкрутством. Так, згідно з КУзПБ до боржника – юридичної особи застосовуються такі процедури банкрутства: розпорядження майном боржника, санація боржника, ліквідація банкрута. Процедура розпорядження майном застосовується одночасно із відкриттям провадження у справі про банкрутство, а по її завершенню здійснюється подальший перехід до наступної процедури санації боржника або ліквідації банкрута або провадження у справі закривається.

Для здійснення цих процедур господарський суд, який розглядає справу про банкрутство, призначає арбітражного керуючого – суб'єкта незалежної професійної діяльності, фізичну особу, яка має право на здійснення діяльності арбітражного керуючого, отримала відповідне свідоцтво у порядку, встановленому КУзПБ, та інформація про яку внесена до Єдиного реєстру арбітражних керуючих України. Арбітражні керуючі є невід'ємною і необхідною складовою у справах про банкрутство, без призначення яких законодавством не передбачено застосування господарським судом судових процедур до боржника.

Згідно з КУзПБ арбітражний керуючий виконує повноваження у справах про банкрутство за винагороду та несе витрати, пов'язані із виконанням повноважень у справі. Варто відзначити, що гарантуванням виплати винагороди арбітражному керуючому та відшкодування витрат арбітражного керуючого в порядку і розмірах, визначених КУзПБ, забезпечується незалежність арбітражного керуючого під час здійснення ним своїх повноважень у справах про банкрутство (п. 2 ч. 2 ст. 13 КУзПБ).

Поряд з цим, досліджуючи положення КУзПБ, якими унормовані витрати, пов'язані з провадженням у справі про банкрутство та практику застосування цих норм, встановлено низку прогалин.

Так, КУзПБ не встановлено, які саме витрати слід вважати витратами, пов'язаними із провадженням у справі про банкрутство і є колізія щодо черговості їх оплати. Зазначаючи про витрати в провадженні у справі про банкрутство в КУзПБ законодавець застосував декілька визначень витрат і їх складових: витрати арбітражного керуючого, пов'язані з виконанням ним повноважень у справі (ч. 4 ст. 30), витрати, що стосуються заставного майна (ч. 6 ст. 30, ч. 3 ст. 61), витрати пов'язані з провадженням у справі (ч. 5

ст. 34, ч. 1 ст. 64), витрати, пов'язані із здійсненням ліквідаційної процедури (ч. 1 ст. 59, ч. 3 ст. 61), зобов'язання перед особами, які після відкриття провадження у справі про банкрутство боржника надавали кредитування, поставляли сировину, комплектуючі з відстроченням платежу (ч. 3 ст. 61). Також встановлений і різний порядок оплати таких витрат. Так, оплата витрат, пов'язаних з проведенням ліквідаційної процедури та оплата основної і додаткової винагороди арбітражного керуючого, згідно із частиною третьою статті 61 КУзПБ, здійснюється з ліквідаційного рахунку до виплат кредиторам, а витрати пов'язані з провадженням у справі про банкрутство, згідно із абзацом шостим пункту 1 частини першої статті 64 КУзПБ, задовольняються у першу чергу черговості задоволення вимог кредиторів, встановленої цим кодексом.

Також, варто відзначити, що винагорода арбітражного керуючого відокремлена в КУзПБ від витрат, пов'язаних з провадженням у справі про банкрутство в господарському суді.

Аналіз практики застосування судових процедур у справах про банкрутство боржників – юридичних осіб дає підстави вважати, що до витрат, пов'язаних з провадженням у справі про банкрутство має бути віднесено:

- основну та додаткову винагороду арбітражного керуючого;

- витрати арбітражного керуючого пов'язані із здійсненням ним кожної процедури у справі про банкрутство, наприклад, витрати, пов'язані з утриманням, збереженням та визначенням вартості майна боржника, проведенням інвентаризації майна боржника, проведенням аналізу фінансового стану боржника, направленням повідомлень і запитів, сплатою судового збору тощо;

- зобов'язання боржника перед особами, які після відкриття провадження у справі про банкрутство надавали боржнику фінансову допомогу, поставляли сировину, комплектуючі з відстроченням платежу;

- витрати кредиторів на створення фонду для виплати грошової винагороди та відшкодування витрат арбітражного керуючого;

- витрати кредиторів, понесені ними під час роботи в якості членів комітету кредиторів;

- витрати інших учасників справи про банкрутство.

Тому, вважаємо за необхідне доповнити КУзПБ нормою, якою усунути недоліки регулювання і забезпечити правову визначеність, зокрема, встановити які саме витрати є витратами, пов'язаними із провадженням у справі про банкрутство. Встановлення в КУзПБ переліку витрат у справі про банкрутство дозволить здійснювати їх облік та підрахунок, а також оцінювати ефективність застосування кожної процедури в за-

лежності від суми витрат на її здійснення, що в сукупності забезпечить більшу правову передбачуваність застосування процедур банкрутства.

Так, наприклад, відповідно до частини п'ятої статті 34 КУзПБ, боржник подає заяву до господарського суду за наявності майна, достатнього для покриття витрат, пов'язаних з провадженням у справі. Втім, визначити розмір витрат, пов'язаних з провадженням у справі, з метою оцінки достатності вартості майна боржника для їх покриття, натеper не убачається за можливим через відсутність в КУзПБ визначення цих витрат. Поряд з цим, господарський суд, за КУзПБ, має здійснити неможливе і здійснити порівняння вартості майна із розміром витрат, який є невідомим. Невірна оцінка господарським судом розміру витрат і достатності вартості майна боржника для їх покриття призводить або до порушення права боржника на задоволення його заяви про відкриття щодо нього провадження у справі про банкрутство або до порушення права арбітражного керуючого отримати винагороду і відшкодування своїх витрат, понесених під час здійснення судових процедур у справі.

Водночас, варто відзначити, що згадана частина п'ята статті 34 КУзПБ в контексті витрат, пов'язаних з провадженням у справі про банкрутство, також потребує внесення певних змін, адже визначити обсяг та розмір витрат, пов'язаних з провадженням у справі про банкрутство на етапі відкриття провадження у справі неможливо, зокрема, через те, що у справі ще не визначено коло кредиторів боржника, неможливо передбачити їх правову позицію і процесуальну активність, невідома наступна процедура, до якої буде здійснено перехід після застосування процедури розпорядження майном або буде закрито провадження у справі.

Отже, вбачається правильним підхід, що боржник має забезпечити лише наявність майна для покриття витрат, пов'язаних з провадженням не у всій справі, а лише для покриття витрат, пов'язаних із застосуванням процедури розпорядження майном боржника. В такому разі розмір витрат, пов'язаних з застосуванням у справі про банкрутство процедури розпорядження майном боржника є передбачуваним і може бути визначений, адже строк застосування процедури розпорядження майном в КУзПБ є пресічним і встановленим, а обсяг повноважень і розмір винагороди розпорядника майна визначений. Такий підхід буде стимулювати всіх учасників справи про банкрутство дотримуватись строків застосування процедури розпорядження майном боржника, своєчасно визначитись і приймати рішення стосовно здійснення переходу в наступну процедуру санації боржника або ліквідації банкрута або закриття провадження у справі.

Також, є нагальною потребою усунути суперечливість КУзПБ щодо черговості оплати витрат, пов'язаних з провадженням у справі про банкрутство.

Пропонується використати в КУзПБ більш вдалу і дуже добре себе зарекомендовану на практиці, встановлену законодавцем черговість задоволення витрат, пов'язаних із здійсненням процедури ліквідації банків. Так, згідно частини другої статті 52 Закону України «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб» оплата витрат банку, пов'язаних із здійсненням процедури ліквідації, у тому числі витрати Фонду гарантування вкладів фізичних осіб, пов'язаних із здійсненням ліквідаційної процедури банку (управлінням майном (активами), продажем майна (активів) та іншими витратами) проводиться позачергово протягом усієї процедури ліквідації банку.

Отже, вважаємо за необхідне внести зміни в частину третю статті 61 та частину першу статті 64 КУзПБ, якими усунути колізію і встановити, що витрати, пов'язані із провадженням у справі про банкрутство задовольняються позачергово, у кожній процедурі, яка застосовується господарським судом до боржника протягом всього провадження у справі про банкрутство.

Також, КУзПБ встановлено, що сплата основної винагороди арбітражного керуючого за виконання ним повноважень розпорядника майна, керуючого санацією, ліквідатора здійснюється за рахунок коштів, авансованих заявником (кредитором або боржником) на депозитний рахунок господарського суду, який розглядає справу, до моменту подання заяви про відкриття провадження у справі.

Варто відзначити, що арбітражний керуючий не є державним службовцем, посадовою особою місцевого самоврядування, але здійснює професійну діяльність і виконує повноваження у справах про банкрутство в порядку делегованих державою повноважень пов'язаних з наданням публічних послуг.

Проте, виконання повноважень арбітражними керуючими публічних послуг здійснюється не за рахунок коштів державного чи місцевого бюджету. Грошова винагорода арбітражного керуючого, яка вноситься ініціюючим кредитором або боржником на депозитний рахунок господарського суду, не є доходом або надходженням коштів до державного бюджету. Згідно з положеннями КУзПБ господарський суд виступає лише гарантом збереження авансованої заявником (боржником або кредитором) винагороди, та подальшого перерахування її арбітражному керуючому.

Перерахування грошових коштів арбітражному керуючому з депозитного рахунку господарського суду здійснюється в порядку вико-

нання повноважень казначейством та органами казначейства, пов'язаних із здійсненням казначейського обслуговування бюджетних коштів та коштів інших клієнтів. Таким чином, виплата арбітражному керуючому авансованої винагороди залежить від проведення відповідних виплат Державною казначейською службою України.

Водночас, необхідно відмітити, що КУзПБ прямо передбачено залежність відкриття провадження у справі про банкрутство від авансування грошової винагороди арбітражному керуючому, яке (авансування) є обов'язковим для прийняття заяви про відкриття провадження у справі про банкрутство. Тобто, без здійснення авансування винагороди арбітражному керуючому справу про банкрутство не може бути відкрито. Також, варто відзначити, що Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо окремих питань провадження та застосування процедур банкрутства у період дії воєнного стану» в КУзПБ розділ «Прикінцеві та перехідні положення» доповнено пунктом 1⁶, згідно з яким справу про банкрутство може бути відкрито без здійснення авансування винагороди арбітражному керуючому на депозитний рахунок суду, у разі укладення ініціатором відкриття справи про банкрутство з обраним ним арбітражним керуючим угоди про виконання арбітражним керуючим повноважень у справі до її закриття з виплатою винагороди на умовах, визначених цією угодою. Однак, така альтернатива є чинною тимчасово під час дії воєнного стану, введеного Указом Президента України від 24 лютого 2022 року № 64/2022 «Про введення воєнного стану в Україні», затвердженим Законом України від 24 лютого 2022 року № 2102-IX, а також протягом шести місяців після його припинення чи скасування.

З урахуванням викладеного пропонується внести зміни в абзац шостий частини другої статті 30 та пункт 12 частини третьої статті 116 КУзПБ стосовно авансування винагороди арбітражного керуючого і замінити депозитний рахунок суду на рахунок умовного зберігання (ескроу). Такі рахунки вже тривалий час функціонують в економічно розвинених країнах, таких як Сполучені Штати Америки, Велика Британія, Швеція, Данія, а з травня 2017 року і в Україні [16].

З урахуванням частини другої, третьої статті 32 КУзПБ, відповідно до яких саморегулівна організація арбітражних керуючих є некомерційною професійною організацією, що об'єднує всіх арбітражних керуючих та утворюється з метою забезпечення реалізації завдань самоврядування арбітражних керуючих, саморегулівна організація арбітражних керуючих є юридичною особою, утворюється з'їздом арбітражних керуючих України та не може бути реорганізована

і може бути ліквідована лише на підставі закону, пропонується володільцем рахунку ескроу в КУзПБ визначити саморегулівну організацію арбітражних керуючих – Національну асоціацію арбітражних керуючих України. Також пропонується передбачити відкриття такого рахунку для Національної асоціації арбітражних керуючих України в Національному банку України.

Використання єдиного рахунку умовного зберігання (ескроу) зменшить навантаження на господарські суди і Державну казначейську службу України, забезпечить системність і визначеність в процедурі виплати винагороди арбітражним керуючим у справах про банкрутство. Особливо актуальним питання місця розміщення депозитного рахунку для авансування винагороди арбітражним керуючим буде у разі збільшення обсягів і випадків авансування для здійснення процедур санації та ліквідації.

Окрім інших недоліків, в КУзПБ не визначено механізмів покриття витрат, пов'язаних з провадженням у справах про банкрутство, в тому числі виплати винагороди арбітражному керуючому, у разі якщо провадження у справі про банкрутство триває після закінчення авансованих ініціатором відкриття провадження у справі коштів, недостатності або відсутності у боржника коштів або майна і не створення кредитором фонду для здійснення таких виплат.

Суддя господарського суду П. Пригуза ще у 2020 році зазначав, що питання сплати винагороди арбітражному керуючому є чи не головною проблемою в регулюванні процедур банкрутства, а судова практика понад 20 років існування інституту арбітражного управління здебільшого стикається з питаннями відсутності коштів для фінансування винагороди й витрат арбітражного керуючого [17, с. 17].

КУзПБ частково було вирішено проблему гарантування оплати основної винагороди арбітражного керуючого і передбачено її авансування. Проте обов'язковість авансування винагороди арбітражного керуючого встановлено КУзПБ лише для здійснення процедури розпорядження майном боржника і таке авансування передбачає оплату винагороди лише за три місяці виконання арбітражним керуючим повноважень розпорядника майна. Водночас, процедура розпорядження майном боржника, згідно з частиною 2 статті 44 КУзПБ, вводиться строком до 170 днів, що складає більше ніж п'ять місяців, а на практиці процедури розпорядженні майном боржника подекуди тривають роками. Механізмів, які б гарантували виплату основної винагороди арбітражному керуючому після спливу трьох місяців авансованої винагороди в процедурі розпорядження майном боржника, а також в інших процедурах банкрутства, КУзПБ не містить.

Варто наголосити, що обов'язкового авансування коштів для відшкодування витрат арбітражного керуючого, пов'язаних з виконанням ним повноважень у жодній процедурі банкрутства законодавством також не передбачено.

Таким чином, вже після спливу трьох місяців після відкриття провадження у справі, арбітражний керуючий стикається з ризиками не отримати гарантовану КУЗПБ винагорода, а ризики не отримати відшкодування своїх витрат, пов'язаних з виконанням повноважень у справі, у арбітражного керуючого виникають з моменту призначення його розпорядником майна, керуючим санацією або ліквідатором.

Особливо актуально питання виплати винагороди арбітражному керуючому та відшкодування його витрат постає під час процедури ліквідації банкрута. Підсилюється така проблема у разі неодноразового продовження господарським судом строку, протягом якого ліквідатор зобов'язаний здійснити ліквідацію банкрута і здійснення ліквідаційної процедури роками, а також, якщо банкрутом було визнано дрібного боржника або у боржника відсутні активи.

Варто відзначити, що арбітражний керуючий призначається господарським судом здійснювати застосовану до боржника процедуру лише за заявою і згодою арбітражного керуючого. Відтак, відсутність нормативного регулювання, яке б забезпечувало отримання арбітражним керуючим винагороди та відшкодування його витрат, призводить до того, що арбітражні керуючих відмовляються бути призначеними у справах про банкрутство, які вони вважають ризиковими з точки зору неотримання оплати за виконання своїх повноважень та/або понесені витрати.

Як вже було зазначено вище, проблема оплати винагороди арбітражним керуючим та відшкодування їхніх витрат є предметом постійних дискусій як в науковій літературі, так і серед практиків [18, 19, 20, 21].

На захист своїх прав арбітражні керуючі зазначають, що безоплатна праця забороняється та прирівнюється до рабства в контексті ст. 4 «Заборона рабства і примусової праці» Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод 1950 року та інших міжнародних актів (зокрема Конвенції про рабство від 25 вересня 2026 р., конвенції Міжнародної організації праці про примусову чи обов'язкову працю 1930 р. тощо) та суперечить ст. 43 Конституції України.

Кредитори наголошують, що створення фонду для авансування виплати винагороди арбітражному керуючому це право, а не обов'язок кредиторів, крім того, відповідно до ст. 30 КУЗПБ винагорода арбітражного керуючого встановлена саме за виконання ним повноважень у справі і залежить від обсягу діяльності арбітражного керуючого, натомість у разі бездіяльності ар-

бітражного керуючого у справі - винагорода не сплачується, а витрати відсутні.

Єдина спільна позиція учасників цих правовідносин полягає в тому, що положення КУЗПБ, якими унормовані питання виплати винагороди та відшкодування витрат арбітражного керуючого, потребують невідкладного опрацювання та удосконалення.

За відсутності законодавчого регулювання ця проблема була часткова вирішена судовою практикою.

Великою Палатою Верховного Суду у постанові від 19.04.2023 у справі № 5002-17/1718-2011 (провадження № 12-4гс23), зокрема, зазначено якщо процедура банкрутства триває після закінчення коштів, авансованих заявником відповідно до абзацу шостого частини другої статті 30 КУЗПБ, або таке авансування не здійснювалося через інше правове регулювання на час ініціювання процедури банкрутства, фонду для авансування грошової винагороди та відшкодування витрат арбітражного керуючого кредиторами не створено, а коштів, одержаних у результаті господарської діяльності боржника або від продажу його майна, яке не перебуває в заставі, недостатньо для оплати послуг арбітражного керуючого та його витрат, подаючи на затвердження звіт про нарахування та виплату грошової винагороди, здійснення та відшкодування витрат арбітражного керуючого за підсумками ліквідаційної процедури, ліквідатор не може бути позбавлений права звернутися до суду із заявою про стягнення з кредиторів банкрута коштів на оплату його грошової винагороди за період виконання повноважень та відшкодування його витрат у справі. Беручи до уваги принцип пропорційності задоволення вимог кредиторів, суд покладає витрати на оплату послуг ліквідатора та його витрати на кредиторів у справі про банкрутство пропорційно до розміру визнаних кредиторських вимог за наявності на те правових підстав (близький за змістом висновок викладено у численних постановках Верховного Суду: від 15 липня 2020 року у справі № Б14/040-07/15-08, від 03 березня 2020 року у справі № 916/3600/15, від 26 лютого 2020 року у справі № 11/Б-921/1448/2013, від 14 серпня 2019 року у справі № 5/80-10, від 09 липня 2019 року у справі № 15/55/2011/5003, від 18 квітня 2019 року у справі № 5010/1864/2011-Б-13/56, від 16 квітня 2019 року у справі № 914/2458/16, від 13 лютого 2019 року у справі № 910/22696/15, від 30 січня 2019 року у справі № 910/32824/15, від 01 серпня 2018 року у справі № 912/1783/16, від 19 квітня 2018 року у справі № 265/26-02/14/13-08, від 21 березня 2018 року у справі № 3/67-Б) [22].

Така практика покладення судом на кредиторів витрат за оплату послуг арбітражного керу-

ючого (ліквідатора) у справах про банкрутство залишається єдиним можливим засобом дотримання принципу оплатності послуг арбітражного керуючого відповідно до приписів статті 43 Конституції України та статті 30 КУЗПБ у випадках, якщо кредитори не утворюють за власною ініціативою фонду оплати послуг ліквідатора та відсутні кошти боржника від реалізації його активів, а провадження у справі про банкрутство має бути завершеним.

У постанові від 14.12.2021 у справі № 902/626/20 Касаційний господарський суд у складі Верховного Суду, зокрема зазначає, що кредитори, як споживачі послуг арбітражного керуючого, які очікують на результат його діяльності, мають усвідомлювати, що арбітражний керуючий в свою чергу правомірно очікує на отримання передбаченої законом грошової винагороди у зв'язку із належним виконанням ним повноважень розпорядника майна, ліквідатора, керуючого санацією, керуючого санацією, керуючого реструктуризацією, керуючого реалізацією у конкретній справі, оплата грошової винагороди у випадку неможливості здійснення її оплати з інших джерел має покладатися на кредиторів (кредитора) неплатоспроможного боржника. При цьому, можливість покладення на кредиторів передбаченої законом грошової винагороди арбітражного керуючого у зв'язку із належним здійсненням ним повноважень керуючого реструктуризацією, керуючого реалізацією, у разі якщо провадження у справі про неплатоспроможність фізичної особи триває після закінчення авансованих заявником коштів, повинна стимулювати кредиторів боржника здійснювати належний контроль за діяльністю арбітражного керуючого, приймати активну участь у такому провадженні та ухилятися від зловживання своїми правами і нехтування обов'язками, що, зокрема, може мати наслідком недопущення безпідставного затягування розгляду справи [23].

Водночас, стягнення з кредиторів банкрута коштів на оплату грошової винагороди арбітражного керуючого за період виконання ним повноважень та відшкодування його витрат у справі, не можна визнати комплексним вирішенням проблематики формування джерел для здійснення оплати витрат у справі про банкрутство. Наприклад, не всі кредитори на зборах кредиторів можуть бути однотайними при прийнятті рішення про введення наступної після розпорядження майном боржника процедури у справі про банкрутство, а рішення про продовження строку процедур розпорядження майном боржника чи санації боржника, надання згоди на продаж майна боржника (крім майна, що є предметом забезпечення) та погодження умов продажу майна боржника (крім майна, що є предметом забезпечення) приймається коміте-

том кредиторів. Тому, убачається, що стягувати кошти на оплату витрат у справі з тих кредиторів, які голосували проти рішення про введення процедури ліквідації у справі, про продовження строків процедур або проти інших рішень, внаслідок яких виникають або збільшуються витрати у справі про банкрутство, не справедливо.

Для забезпечення збалансованого, справедливого і передбачуваного розгляду справ про банкрутство пропонується поширити встановлений КУЗПБ порядок обов'язкового авансування коштів для оплати винагороди арбітражного керуючого на етапі відкриття провадження у справі на всі процедури, які застосовуються до боржників і покласти обов'язок здійснювати авансування витрат у справі про банкрутство, в тому числі винагороди арбітражного керуючого, на ініціатора застосування процедури або продовження строків її застосування. Так, згідно з КУЗПБ звернення до господарського суду з клопотанням про введення наступної процедури у справі про банкрутство належить до компетенції зборів кредиторів. Вочевидь, що, ті з кредиторів, які приймають рішення про перехід до наступної процедури, убачають для себе певну вигоду від її застосування, відтак мають фінансово забезпечити реалізацію свого рішення, зокрема здійснити авансування витрат, пов'язаних із здійсненням введеної процедури у справі. Так само, лише зацікавленими кредиторами приймається рішення про продовження строків процедур.

Тому пропонується доповнити КУЗПБ змінами, якими встановити обов'язок для кредиторів, які ініціюють продовження процедури розпорядження майном боржника або застосування процедури санації або ліквідації здійснювати авансування оплати витрат у справі або в інший спосіб гарантувати таку оплату.

Також, важливо врахувати частину четверту статті 49 КУЗПБ, згідно з якою господарський суд за наявності ознак банкрутства може прийняти постанову про визнання боржника банкрутом та відкриття ліквідаційної процедури без рішення зборів кредиторів. Убачається, що таке рішення суду обумовлено захистом публічного інтересу і необхідністю виведенням неспроможного підприємства з ринку. Поряд з тим, в такій процедурі кредитори не бажають приймати участь і нести додаткові витрати, пов'язані із її здійсненням, адже активів боржника для задоволення вимог кредиторів не достатньо і економічний ефект від ліквідації для них відсутній. Втім, за умови введення процедури ліквідації за ініціативою господарського суду, порядку забезпечення фінансування витрат у цій процедурі КУЗПБ не передбачено.

В такому разі, пропонується застосовувати до боржника спрощену процедуру ліквідації, в

якій обсяг повноважень ліквідатора буде максимально скорочений, а строки здійснення ліквідації боржника встановлені мінімальні. Наприклад, з повноважень ліквідатора при спрощеній процедурі ліквідації через відсутність у боржника майна, може бути виключені повноваження щодо проведення інвентаризації, управління, збереження, розпорядження, пошуку та повернення майна боржника, проведення аналізу фінансового стану банкрута, формування ліквідаційної маси тощо. Відповідно, складність здійснення ліквідації буде невисока, а пов'язані з ліквідацією витрати будуть мінімальними.

Також, пропонується передбачити в КУзПБ альтернативні джерела для здійснення оплати витрат, пов'язаних із спрощеною процедурою ліквідації. Наприклад, оплата винагороди арбітражному керуючому в спрощеній процедурі ліквідації ММП або боржника з відсутніми активами може бути реалізована за рахунок державних коштів у разі залучення арбітражних керуючих до системи безоплатної правничої допомоги. В такому разі необхідно внесення змін до Закону України «Про безоплатну правничу допомогу» від 02.06.2011 № 3460-VI. Залучення арбітражних керуючих до системи безоплатної правничої допомоги також є доцільним для надання правничих послуг у разі неплатоспроможності фізичних осіб, які мають право на отримання такої допомоги, із застосуванням до них процедур неплатоспроможності, встановлених КУзПБ.

Також, для забезпечення зайнятості арбітражних керуючих та гарантованості оплати їх діяльності і відшкодування витрат у справах про банкрутство спеціальних суб'єктів, наприклад ММП, та у спрощених процедурах банкрутства пропонується Національній асоціації арбітражних керуючих розглянути питання створення спеціального фонду та встановлення порядку його використання.

Висновки. Проведений аналіз дозволяє дійти висновків про наявність прогалин в законодавстві України, що регулює правовідносини у сфері неплатоспроможності в частині витрат у справах про банкрутство, в тому числі оплати основної винагороди арбітражного керуючого. Чинна редакція КУзПБ не містить норм, які б визначали які витрати є витратами у справі про банкрутство, порядок їх оплати, гарантії отримання та джерела, з яких оплата має здійснюватися.

З метою вирішення цих проблем, рекомендується доповнити КУзПБ новою статтею «витрати у справі про банкрутство» в якій встановити, що витратами у справі про банкрутство є:

основна та додаткова винагорода арбітражного керуючого;

витрати арбітражного керуючого пов'язані із здійсненням ним процедури у справі про бан-

крутство (витрати, пов'язані з утриманням, збереженням та визначенням вартості майна боржника, проведенням інвентаризації майна боржника, проведенням аналізу фінансового стану боржника, направленням повідомлень і запитів, сплати судового збору тощо);

зобов'язання боржника перед особами, які після відкриття провадження у справі про банкрутство надавали боржнику фінансову допомогу, поставляли сировину, комплектуючі з відстроченням платежу;

витрати кредиторів на створення фонду для виплати грошової винагороди та відшкодування витрат арбітражного керуючого;

витрати кредиторів, понесені ними під час роботи в якості членів комітету кредиторів;

витрати інших учасників справи про банкрутство.

Також, пропонується внести зміни до частини п'ятої статті 34 КУзПБ, в якій встановити, що боржник подає заяву до господарського суду за наявності майна, достатнього для покриття витрат, пов'язаних із здійсненням процедури розпорядження майном боржника.

Також, пропонується внести зміни в частину першу статті 64 КУзПБ, якими встановити, що витрати, пов'язані із провадженням у справі про банкрутство задовольняються позачергово, у кожній процедурі, яка застосовується господарським судом до боржника протягом всього провадження у справі про банкрутство.

Також, пропонується внести зміни в абзац шостий частини другої статті 30 та пункт 12 частини третьої статті 116 КУзПБ стосовно авансування винагороди арбітражного керуючого на рахунок умовного зберігання (ескроу), відкритий саморегулювальною організацією арбітражних керуючих в Національному банку України.

Також, пропонується доповнити ст. 49 КУзПБ змінами, якими встановити обов'язок для кредиторів, які ініціюють продовження процедури розпорядження майном боржника або застосування процедури санації або ліквідації здійснювати авансування оплати витрат у справі.

Також, пропонується включити до КУзПБ нову спрощену процедуру ліквідації, яка має вводиться господарським судом у разі недостатності майна боржника для покриття витрат у процедурі ліквідації, яка вводиться за ініціативою суду.

Також, пропонується залучити арбітражних керуючих до системи безоплатної правничої допомоги, для чого внести відповідні зміни до Закону України «Про безоплатну правничу допомогу» від 02.06.2011 № 3460-VI.

Внесення відповідних змін до КУзПБ забезпечить правову визначеність і сприятимуть правовій передбачуваності у справах про банкрутство.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Бутирський А.А., Ніколенко Л.М. Виплата винагороди арбітражному керуючому у справі про банкрутство: теоретичні і практичні проблеми. *Економіка та право*. 2021. № 2. С. 25–32.
2. Вербіцька М.В., Росоляк О.Б. Деякі аспекти судових витрат у господарському процесі. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія Юридичні науки*. 2017. Вип. 3. Т. 1. С. 133–136.
3. Данілов А. Актуальні питання сплати грошової винагороди та відшкодування витрат арбітражного керуючого. *Право України*. 2020. № 10. С. 202–216.
4. Грабован Л.І. Погашення вимог кредиторів у процедурі банкрутства : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.04 / Національний університет «Одеська юридична академія». Одеса, 2017. 247 с.
5. Гудіма Т. Економіко-правові особливості реалізації грошово-кредитної політики в кризовий період (на прикладі пандемії COVID-19). *Підприємництво, господарство і право*. 2020. № 4. С. 70–75.
6. Гудіма Т.С. Господарсько-правове забезпечення реалізації грошово-кредитної політики держави на засадах сталого розвитку: монографія. Київ: ДУ «Інститут економіко-правових досліджень імені В.К. Макутова Національної академії наук України», 2020. 289 с.
7. Дудка В.В. Судові витрати у справі про банкрутство. *Правові новели*. 2024. № 22. С. 62–67. URL: <https://doi.org/10.32782/ln.2024.22.08> (дата звернення: 12.08.2024).
8. Заріцький М.Д., Галушка Н.О. Судові витрати в господарському процесі. *Вісник Львівського торговельно-економічного університету. Юридичні науки*. 2019. Вип. 8. С. 52–61.
9. Кабенюк Ю.В. Правове регулювання арбітражного управління в процедурі банкрутства в Україні : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.04 / Інститут економіко-правових досліджень НАН України. Київ, 2018. 242 с.
10. Міліціанов Р.В. Оплата кредиторами основної грошової винагороди арбітражного керуючого. *Право та економіка*. 2017. № 1–2. С. 56–63.
11. Радзивілюк В.В. Теоретичні проблеми запобігання банкрутству (неспроможності) : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.04 / Київський національний університет імені Тараса Шевченка. Київ, 2014. 580 с.
12. Поляков Б.М. Правові проблеми регулювання неспроможності (банкрутства) : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.04 / Інститут екон.-прав. досліджень НАН України. Донецьк, 2003. 38 с.
13. Поляков Р.Б. Інститут банкрутства (неспроможності) в Україні та Німеччині: порівняльно-правове дослідження: дис.... доктора філософії. Київ, Юрид. вид-во «Право України», 2023. 472 с.
14. Шпомер А.І., Костюченко Н.Д. Поняття, види та склад судових витрат в господарському процесі. *Київський часопис права*. 2023. № 4. С. 26–31.
15. Стащук О., Шостак Л., & Булик Д. Банкрутство підприємств в умовах воєнного стану. *Економіка та суспільство*. 2022. № 44. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-44-29> (дата звернення: 12.08.2024).
16. Кізленко В. На умовах зберігання. *Дзеркало тижня*. 2018. URL: <https://attorneys.ua/publication/in-escrow/> (дата звернення: 12.08.2024).
17. Пригуза П.Д. Довести до ліквідації. *Закон і Бізнес*. 3 квітня 2020. URL: <https://zib.com.ua/ua/141949.html> (дата звернення: 12.08.2024).
18. Гуртовий В. Проблемні питання оплати послуг та відшкодування витрат арбітражних керуючих. *Вища школа адвокатури НААУ*. 2020. URL: <https://www.hsa.org.ua/blog/problemni-pytannya-oplaty-poslug-tavidshkoduvannya-vytrat-arbitrazhnyh-keruyuchykh/> (дата звернення: 12.08.2024).
19. Поляков Б., Поляков Р. Золоте теля, або Арбітражний керуючий — не раб кредиторів, а суб'єкт незалежної професійної діяльності за рахунок останніх. *Закон і бізнес*. № 17 (1471). 2020. URL: https://zib.com.ua/ua/print/142493-arbitrazhniy-keruyuchiy__ne_rab_kreditoriv_a_subekt_nezalezh.html (дата звернення: 12.08.2024).
20. Тищенко Н. Чого варта робота арбітражного керуючого? *Юридична газета*. 2023. URL: <https://jur-gazeta.com/publications/practice/bankrutstvo-i-restrukturizaciya/chogo-varta-robot-a-arbitrazhnogo-keruyuchogo.html> (дата звернення: 12.08.2024).
21. Больові точки інституту арбітражних керуючих очима професійної спільноти – підсумки 3-ї сесії ІХ Форуму з реструктуризації та банкрутства. *Pravo.ua*. 2024. URL: <https://pravo.ua/bolovi-tochky-institutu-arbitrazhnykh-keruyuchykh-ochyma-profesiinoi-spilnoty-pidsumky-3-toi-sesii-ikh-forum-iz-restrukturyzatsii-ta-bankrutstva/> (дата звернення: 12.08.2024).

22. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 19 квітня 2023 р. у справі № 5002-17/1718-201, провадження № 12-4гс23. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/110749455> (дата звернення: 12.08.2024).
23. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного господарського суду від 14 грудня 2021 р. у справі № 902/626/20. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/102058487> (дата звернення: 12.08.2024).